

LA REPRESA DE LA DIVULGACIÓ DE LA PRESCRIPCIÓ LINGÜÍSTICA DURANT EL FRANQUISME: LA «SECCIÓ FILOLÒGICA» (1956-1960) DE MATEU FIGUILLEM AL BUTLLETÍ *JOVENÍVOLA* DE L'ORFEÓ CATALÀ¹

Mar MASSANELL I MESSALLES²
Universitat Autònoma de Barcelona

Lliurat el 30 de juny de 2020. Acceptat el 23 de juliol de 2020.

RESUM

En el present article analitzem un episodi de la història contemporània de la llengua catalana: la represa de la divulgació de la normativa a la premsa durant el franquisme. En fou pioner Mateu Piguillem i Casadejust a través de la «Secció filològica» que va inserir a les pàgines de *Jovenívola*, el butlletí interior de l'Orfeó Català que va circular, inicialment ciclostilat, entre el juny de 1955 i una data propera als fets del Palau, ocorreguts el 19 de maig de 1960. A través de la documentació conservada al CEDOC i de les dades que hem pogut recuperar de la premsa, oferim una semblança biogràfica de Piguillem, arxiver del Palau de la Música Catalana, professor de català inscrit al Cens de la Generalitat republicana i divulgador lingüístic, i interpretem, en el context de l'època, la significació de la revista clandestina *Jovenívola*, alhora que mostrem l'esperit de

1. Aquest article ha estat possible gràcies al Grup de Recerca en Història de la Llengua Catalana de l'Època Contemporània, reconegut i finançat per l'AGAUR de la Generalitat de Catalunya (2017 SGR 1696), i al projecte de recerca FFI2016-80191-P (AEI/FEDER, UE), finançat pel Ministeri d'Economia, Indústria i Competitivitat. Vull donar les gràcies més sinceres a l'Oriol Escuté i la Marta Grassot, del Centre de Documentació de l'Orfeó Català (CEDOC), per la seva ajuda inestimable en la recerca dels exemplars del butlletí *Jovenívola* i de la resta de documentació sobre Piguillem custodiada al CEDOC: la seva professionalitat ha permès que aquesta recerca pogués tirar endavant malgrat les condicions de confinament per la COVID-19.

2. E-mail: mar.massanell@uab.cat

resistència, de fidelitat al país i de voluntat de dignificació de la llengua pròpia que traspuen els textos inserits en la «Secció filològica».

PARAULES CLAU

Mateu Piguillem i Casadejust, *Jovenívola*, «Secció filològica», llengua catalana, divulgació de la normativa, premsa clandestina, franquisme, Orfeó Català.

The resumption of the propagation of Catalan language rules during Franco's regime: the «Secció filològica» (1956-1960) by Mateu Piguillem in the *Jovenívola* newsletter by the Orfeó Català

ABSTRACT

In this paper we analyse an episode from the contemporary history of Catalan: the resumption of the propagation of its language rules via the press during Franco's regime. Mateu Piguillem i Casadejust was a pioneer in this field thanks to the "Secció filològica" he inserted within the pages of *Jovenívola*, the internal newsletter of the Orfeó Català that circulated, initially in cycles, between June 1955 and a date close to the events that occurred at the Palau on the 19th of May 1960. Through the documentation kept at the CEDOC and the data we have been able to recover from the press, we provide a biographical outline of Piguillem, archivist of the Palau de la Música Catalana, professor of Catalan registered in the Census of the republican *Generalitat* and linguistic promulgator. We also interpret, within its historical context, the significance of the underground magazine *Jovenívola*, whilst also highlighting the incredible spirit of resistance, loyalty to Catalonia and desire to dignify one's own language of the texts included in the "Secció filològica".

KEYWORDS

Mateu Piguillem i Casadejust, *Jovenívola*, "Secció filològica", Catalan language, dissemination of language rules, underground press, Francoism, Orfeó Català.

I. INTRODUCCIÓ

Els mitjans de comunicació de Catalunya tenen una llarga tradició d'inserció en les seves pàgines de peces dedicades a la llengua catalana, sigui sota la forma de polèmiques lingüístiques, habituals sobretot abans de la fixació de la normativa, sigui a través de seccions dedicades a difondre els criteris de correcció establerts per l'autoritat codificadora. De totes les polèmiques acollides per la premsa, pren un relleu especial l'anomenada *campanya lingüística de l'Avenç*, iniciada el 1890 per Eudald Canibell, que denunciava els tres problemes fonamentals del català de la seva època: l'anarquia ortogràfica, la coexistència de dos models de llengua escrita oposats —un que pecava de culte i un altre d'excessivament vulgar— i la interferència lingüística d'origen castellà. S'hi van afegir Jaume Massó i Torrents —fundador i director de la revista—, Joaquim Casas i Carbó i el mateix Pompeu Fabra, que temps a venir havia de convertir-se en el màxim artífex de la normativització de la llengua catalana.

No resulta estrany, doncs, que moltes de les propostes ortogràfiques que es van fer des de les pàgines d'aquesta revista anessin a parar a les *Normes ortogràfiques* promulgades el 1913 per l'Institut d'Estudis Catalans, les quals van assolir llur versió definitiva en l'«Exposició de l'ortografia catalana» que encapçala el *Diccionari ortogràfic* de 1917. El corpus normatiu fundacional es va completar amb dues obres més que devem a Fabra: la *Gramàtica catalana* de 1918 i el *Diccionari general de la llengua catalana* de 1932. Paral·lelament a la seva faceta de codificador, Fabra va desenvolupar a la premsa una tasca ingent com a divulgador de les normes ortogràfiques i gramaticals tot just establertes (Murgades, 2018). Entre 1919 i 1928 va escriure assíduament al periòdic *La Publicitat*, a través d'una secció titulada «Converses filològiques», en la qual va inserir 840 textos, que han estat aplegats parcialment en quatre edicions i que, des de 2010, es poden llegir íntegrament en el volum setè de les *Obres completes* de Fabra.

També altres gramàtics van decidir aprofitar l'impacte social de la premsa per a amplificar l'abast de la seva tasca de divulgació de la normativa, com Emili Vallès, que entre 1931 i 1932 va escriure la columna «La llengua i la gramàtica» al diari *El Matí* (Solà, 1977: 55-58), i Cèsar August Jordana, que entre el març de 1933 i el maig de 1934 va inserir la secció «Cada dia un raig» a *L'Opinió* (Jordana, 2018). Llavors, però, va arribar el gran cataclisme: l'aixecament militar del 18 de juliol de 1936 contra el govern de la Segona República, que va desembocar en la Guerra Civil espanyola i, després de la derrota consumada l'1 d'abril de 1939,

en la dictadura franquista, la qual es va prolongar fins a la mort del general, el 20 de novembre de 1975.

El franquisme va marginar la llengua catalana dels àmbits públics (Benet, 1995), com l'ensenyament i els mitjans de comunicació de massa, inclosa la premsa generalista, escrita tota en castellà. No va ser fins al dia de Sant Jordi de 1976, ja mort el dictador, que hi va tornar a haver un diari en català, amb l'aparició del primer número de l'*Avui*. Prèviament, però, van veure la llum algunes publicacions d'àmbit reduït en la llengua del país, a vegades de vida efímera, i també hi va haver algunes capçaleres en castellà que van acollir espais sobre el català, escrits o no en aquesta llengua. Com remarca Casals (2018), la divulgació de la normativa per mitjà de la premsa ha tingut lloc tant en períodes d'oficialitat, en què aquests espais reforcen l'ensenyament reglat de l'idioma, com en èpoques de prohibició, quan aquestes seccions compleixen una certa missió de suplència del sistema educatiu i difonen les característiques dels registres formals de la llengua mentre aquesta es veu relegada al clos familiar i, doncs, a la informalitat, alhora que, amb la seva sola presència, reivindiquen l'idioma.

Solà (1977: 71), que fou ell mateix un divulgador lingüístic prolífic, quan es refereix a la represa, en ple franquisme, de les seccions dedicades a l'extensió social de la normativa de la llengua catalana, assenyala Mateu Piguillem com el primer divulgador que va recuperar aquest gènere després de la Guerra Civil espanyola i de la instauració del règim dictatorial anticatalanista que la va seguir. L'objectiu del present article és recuperar aquest episodi de la història contemporània de la llengua catalana, protagonitzat per Piguillem a partir de gener de 1956 a les pàgines de la revista clandestina *Jovenívola*, el butlletí interior de l'Orfeó Català, publicat, amb molta il·lusió però amb mitjans precaris, entre el juny de 1955 i una data propera als fets del Palau, ocorreguts el 19 de maig de 1960, i interpretar-lo d'acord amb el context de l'època.

2. MATEU PIGUILLEM I CASADEJUST (1896-1991), ARXIVER, PROFESSOR DE CATALÀ I DIVULGADOR LINGÜÍSTIC

Mateu Piguillem i Casadejust va morir el 21 d'abril de 1991, als 95 anys d'edat, segons consta en les esqueles que en va publicar *La Vanguardia* el dia de Sant Jordi de 1991. Això significa, doncs, que devia ser nascut el 1896 i que, quan escrivia la «Secció filològica» a *Jovenívola*, entre 1956 i 1960, es trobava en la seixantena.

Sabem, per les dades que proporciona Mir (2006), que Piguillem consta en el Cens de Professors de Català de la Generalitat republicana (1931-1939). La proclamació de la Segona República espanyola, el 14 d'abril de 1931, i la restauració de la Generalitat de Catalunya, amb l'elaboració de l'Estatut de Núria, aprovat a les corts espanyoles el 9 de setembre de 1932 —no abans de patir una forta retallada, però—, van desembocar en el reconeixement d'un cert estatus d'oficialitat a la llengua catalana (Escribano, 2015), el qual feia necessària la creació d'un cos de professors que poguessin ensenyar-la. Per a subvenir a aquesta necessitat, es va recórrer a la Càtedra de Llengua Catalana de la Facultat de Filosofia i Lletres de la Universitat de Barcelona, dita també *Càtedra Superior de Català*, per a la qual es va nomenar Fabra, que en va prendre possessió el 7 de novembre de 1932 i que aviat hi va professar un curs superior de català. El 24 de gener de 1934 va sortir una ordre en el *Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya* per la qual s'establí un Cens de Professors de Català, en què es podia entrar si se seguia i se superava el curs per a la capacitació de professors organitzat per la Càtedra esmentada —com va ser el cas de Piguillem, que va ser, doncs, deixeble de Fabra—³ o bé si s'acreditava l'aptitud per a l'ensenyament de la llengua a través d'un examen fet davant del Tribunal Permanent de Català, creat el 3 d'agost de 1934 i format per set membres, entre els quals Fabra, que hi actuava com a president. En aquest Cens de Professors de Català es van inscriure, entre els cursos 1932-1933 i 1937-1938, un total de 261 noms. El de Piguillem consta en una ordre signada pel conseller de Cultura, Ventura Gassol, el 8 de juliol de 1936 i publicada al *Butlletí Oficial de la Generalitat de Catalunya* el 12 del mateix mes, quan el nostre autor tenia uns quaranta anys. No sorprèn, doncs, que Piguillem materialitzés la iniciativa d'escriure una columna per a la difusió del bon ús de la llengua, ni que aquesta prengués sovint la forma de diàlegs en el marc d'una classe (vg. § 4).

Hem tingut notícia, per la tesi de Casals Grané (1997: 389-390), que Piguillem va participar activament en diverses convocatòries de l'Escola d'Estiu de Rosa Sensat. L'Associació de Mestres Rosa Sensat va ser creada, en la clandestinitat, el 29 de setembre de 1965 i, des de llavors, cada juliol celebra una Escola d'Estiu encaminada a la formació permanent dels mestres. L'objectiu dels fundadors era reprendre el fil de la situació educativa que hi havia a Catalunya abans de 1939 i, en concret, recuperar les Escoles d'Estiu que s'havien celebrat,

3. Devem aquesta informació a Daniel Casals i Martorell, que té una recerca en curs sobre l'ensenyament del català durant el franquisme.

a l'empara de la Mancomunitat de Catalunya, entre 1914 i 1923, les quals es van veure interrompudes per la dictadura de Primo de Rivera i es van reprendre entre 1930 i 1935, sota els auspicis de la Diputació de Barcelona, el primer any, i de la Generalitat republicana, els següents, fins que l'esclat de la Guerra Civil i la instauració de la dictadura franquista van suposar-ne la desaparició definitiva (Farré *et al.*, 2005: 13-16). Aquest objectiu de l'Associació anava indestruïblement unit, és clar, a la defensa de la llengua i la cultura catalanes, bandejades pel règim franquista i, doncs, prohibides a les escoles.

En el *Diari de l'Escola d'Estiu* del 4 de juliol de 1979 (p. 3) s'insereix una entrevista a Piguillem —que citem a partir de la tesi esmentada—, en el transcurs de la qual ell mateix narra l'origen del seu interès primerenc per la llengua catalana i l'experiència, estroncada prematurament, com a professor de català:⁴

Miri —em diu— durant la dictadura d'en Primo de Rivera ja vaig començar a estudiar el català pel meu compte. Després, amb la República, les coses van ser molt diferents i vaig poder estudiar-lo amb mestres com l'Aimà, l'Artells... fins i tot vaig assistir als cursos superiors de la Universitat amb en Pompeu Fabra. L'any 36 em van inscriure com a professor de català de la Generalitat.

Les primeres classes les vaig donar al CATJE i recordo que el 16 de juliol de l'any 36 va venir a veure'm el secretari i va dir-me: —amb qualsevol excusa passeu llista i traieu la gent d'aquí perquè s'està esperant que d'un moment a l'altre surtin els militars de les Drassanes. A vós ja us avisarem quan puguem reprendre les classes... I encara ho espero!

No hem pogut esbrinar a què correspon la sigla CATJE,⁵ però sí que hem trobat el rastre d'unes classes que va impartir Piguillem abans de l'esclat de la Guerra Civil, gràcies al setmanari *El Temps*, publicat entre el 13 gener de 1934 i el 18 de juliol de 1936, que era l'òrgan d'expressió d'Unió Democràtica de

4. Al llarg de tot l'article, no apliquem cap correcció a les citacions que reproduïm extretes de les diverses publicacions periòdiques que hem consultat i dels documents d'arxiu a què hem tingut accés.

5. Com que es tracta de la transcripció d'una entrevista oral, se'ns acut que podria ser una mala interpretació de CADCI, Centre Autonomista de Dependents del Comerç i de la Indústria, creat el 1903, del qual depenien les Escoles Mercantils Catalanes, en què, entre altres matèries, s'impartien classes de llengua catalana (MORAN, 2018).

Catalunya. És interessant la informació que s'hi llegeix el 17 de febrer de 1934 (núm. 6, p. 2), quan feia poc més d'una setmana que els cursos s'havien iniciat, perquè se'n dedueix que la iniciativa va ser ben acollida, cosa que els va dur a augmentar el nombre de places i a duplicar les sessions previstes.

La major part de dades que hem trobat sobre Piguillem, però, tenen a veure amb la seva prolongada vinculació amb l'Orfeó Català. El 1980 aquesta institució li va dedicar un llibre de signatures, les quals van ser recollides al vestíbul del Palau de la Música Catalana en els concerts dels dies 11 i 13 d'abril. Segons consta en el mateix llibre, es tracta d'un acte «en homenatge i reconeixement a la seva eficaç dedicació a l'entitat des de l'any 1907», cosa que el relaciona amb l'Orfeó des de la infantesa, atès que el 1907 Piguillem havia de tenir onze anys.

Que l'ingrés de Piguillem a l'Orfeó Català es devia produir com a cantaire del cor infantil, ho confirma un reportatge publicat al setmanari *Destino* el 15 de febrer de 1958 (any XXII, núm. 1071, p. 10-12), amb el títol «1908-1958. Un edificio entre dos fechas», signat per Arturo Llopis, en el qual es commemoren els cinquanta anys de la inauguració del Palau de la Música Catalana, seu de l'Orfeó Català, celebrada el 15 de febrer de 1908. S'hi llegeix que «De aquella memorable audición inaugural de 1908 sobreviven bastantes personas» i, entre aquells «cantores de ahora hace medio siglo», hi ha «Mateo Piguillem», amb el nom de pila forçosament castellanitzat, com els de tots els altres.

El fet que el 1980 Piguillem rebés un homenatge de l'Orfeó Català, però, no té a veure només amb la durada de la seva vinculació amb aquesta entitat, sinó amb el pes específic que hi va tenir. Així, Roig (1993: 149-150), en refer la història de l'Orfeó Català i relatar la desfeta de la Guerra Civil, exposa com «algunes de les persones que havien estat veritables puntals per a l'entitat van desaparèixer durant aquests anys de la guerra», cosa que va comportar «una concentració de càrrecs i de responsabilitats en unes poques persones, entre les quals cal esmentar el mestre Pujol i els senyors Joaquim Renart, Pasqual Boada i Mateu Piguillem».

Piguillem ja pertanyia a la Junta Directiva de l'Orfeó Català abans de l'esclat de la Guerra Civil, segons es desprèn del buidatge de la «Secció oficial» de la *Revista Musical Catalana*, el butlletí mensual de l'Orfeó Català que es va publicar des del gener de 1904 fins al juny de 1936, quan la contesa bèl·lica en va provocar la interrupció.⁶ Fou elegit «vocal corista» en la Junta General celebrada el 25 de

6. No va ser fins al cap de 48 anys, el novembre de 1984, que l'Orfeó Català va poder reprendre la publicació de la «2a època» de la *Revista Musical Catalana*.

gener de 1931 (*RMC*, núm. 325-326, p. 47) i renovat anualment en el càrrec, per aclamació. El seu nom desapareix de la Junta Directiva de l'Orfeó Català en la renovació feta el 27 de gener de 1935 (*RMC*, núm. 374, p. 96), però hi retorna al cap d'un any, el 26 de gener de 1936, amb un nou càrrec, el de «bibliotecari segon» (*RMC*, núm. 386, p. 80).

En el Centre de Documentació de l'Orfeó Català (CEDOC) es conserven dues fotografies de Piguillem (Fig. 1), en el descriptor de les quals consta com a «arxiver del Palau de la Música Catalana». També s'hi troben diverses fotografies fetes per Piguillem durant alguns dels desplaçaments de l'Orfeó. No era només amb la càmera fotogràfica, però, que Piguillem immortalitzava aquestes excursions: el 1949 va guanyar un concurs literari per la ressenya que va escriure de l'anada dels orfeonistes a Mallorca entre el 28 de maig i el 2 de juny. El treball de Piguillem va ser escollit com el millor per un jurat constituït per Joaquim Renart i Garcia, Joan Llongueras i Badia, Miquel Saperas i Auví, Jaume Martí i Marull, i Pasqual Boada, patrocinador del premi.

Fig. 1. Fotografia de Mateu Piguillem i Casadejust l'any 1970 (Font: CEDOC).

El CEDOC també custodia correspondència de Piguillem amb tres personalitats molt destacades de l'ambient musical català. Així, s'hi conserva una missiva —amb la resposta corresponent— escrita per Piguillem a Lluís Millet i Pagès, cofundador de l'Orfeó Català i director perpetu d'aquesta entitat fins a la mort, que li va sobrevenir el 1941. La lletra, mecanoscrita sobre paper de carta amb un encapçalament imprès («M. Piguillem i Casadejust. Professor de català») està datada el 25 d'agost de 1939, pocs mesos després, doncs, de la fi de la Guerra Civil

i de la instauració del règim dictatorial del general Franco, i cal interpretar-la en clau de la situació política «asfixiant» imposada al país —la «terra dissortada»— després de la desfeta de la Guerra Civil, a la qual s'al·ludeix com una maltempsada a través d'una metàfora que recull els tres termes del refrany «Cel rogent, pluja o vent». No cal dir que «l'ocellada» que «no pot encara aixecar llur vol i fer sentir llurs refilades» és l'Orfeó Català, les actuacions del qual havien quedat interrompudes amb l'esclat de la contesa bèl·lica (Roig, 1993, p. 148).

Estimat Mestre:

Certament, ja comença a revoltar massa la boira baixa blanca, asfixiant, apareguda després d'aquell cel rogent que va dur vents dolents i pitjors pluges a la terra dissortada. L'ocellada no pot encara aixecar llur vol i fer sentir llurs refilades.

No podem festejar enguany tampoc el Sant de vostè amb ballarugues, mossades de coca i traguets de xarel·lo, però el recordem amb més emoció i serà la felicitació més sincera, per tal com és exempta de materials llamina-dures.

Mentre esperem, doncs, que assereni l'horitzó el sol vivificant que tard o d'hora fon sempre la boira per baixa i espessa que sigui, em plau felicitar-lo en la diada d'avui, tot desitjant-li molts anys de vida i bona salut perquè pugui esmerçar-la com vostè anhela, en la companyia dels seus familiars i, sobretot, entre la fillada que vostè tant enyora i que tant l'enyora ella també a vostè.

Sempre a punt de solfa, respectuosament el saluda
[signatura autògrafa: Mateu Piguillem]

És més nombrosa i dilatada en el temps —de 1944 a 1986— la correspondència conservada amb el fill de Lluís Millet i Pagès, Lluís Maria Millet i Millet, director de l'Orfeó Català entre 1946 i 1977. Està constituïda per disset postals i nou cartes escrites per Piguillem, a les quals s'afegeix una nota de resposta d'Isabel, esposa de Lluís Maria Millet. De les 26 comunicacions, 23 estan datades els mesos d'agost dels diferents anys, durant les vacances de Piguillem. Les altres tres missives són: una nota de feina, escrita sobre paper oficial de l'Orfeó, del 7 de setembre de 1950; una postal del 17 de juliol de 1955, a propòsit d'un viatge de Piguillem a Prada de Conflent per a assistir a un concert de Pau Casals, a la fi del qual, segons explica, va poder saludar-lo breument i també va poder

parlar amb Ventura Gassol, llavors a l'exili, i, finalment, datada el 19 d'abril de 1986, una nota de tramesa d'un article sobre l'aportació de l'Orfeo Català al Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana, celebrat l'octubre de 1906, que Piguillem va escriure amb motiu de la llavors propera celebració del Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana, el maig de 1986 (*RMC*, 2a època, abril de 1986, núm. 18, p. 45).

Tot i que algunes de les postals i cartes de Piguillem testimonien viatges més llargs, la major part mostra el gust de Piguillem per «excursionejar» per terres catalanes, com li abellia d'escriure. A partir de mitjans de la dècada dels anys seixanta, el lloc de les vacances familiars queda fixat a la parròquia andorrana de les Escaldes i és aquest l'origen de les trameses a Lluís Maria Millet. N'és una excepció la postal del 24 d'agost de 1974, enviada des de Prada, al Conflent, amb motiu de l'assistència de Piguillem a la sisena edició de la Universitat Catalana d'Estiu. Aquesta havia estat creada pel Grup Cultural de la Joventut Catalana i pel Grup Rossellonès d'Estudis Catalans —després del revulsiu que va suposar el Maig del 68—, com una via de reviscolament de la llengua i la cultura pròpies a la Catalunya del Nord i com un espai de llibertat per als catalans, els valencians i els balears que venien dels territoris sotmesos a la dictadura franquista (Gual; Maluquer, 2008).

Cal destacar, per la seva longitud, una carta de Piguillem a Lluís Maria Millet de 14 d'agost de 1968. Entre altres temes, hi narra el desenvolupament del Concurs de Poesia de Sant Roc de Cantonigròs i Festa Literària del Collsacabra, que des de 1944 organitzava Joan Triadú sota l'empara del bisbe de Vic, Ramon Masnou, i de l'abat de Montserrat, Aureli Maria Escarré, que fou succeït per Cassià Just el 1966, quan aquell hagué de renunciar al càrrec per pressions polítiques del govern franquista, arran de l'entrevista que el màxim responsable de l'abadia de Montserrat va concedir al diari francès *Le Monde* i que va sortir publicada en portada el 14 de novembre de 1963 amb aquest destacat: «Le régime espagnol se dit chrétien mais n'obéit pas aux principes de base du christianisme» (Vila-Abadal, 1998). Aquella edició de 1968, any en què es commemorava el centenari del naixement de Fabra, va ser la darrera de la festa literària celebrada a Cantonigròs, a Osona, substituïda, a proposta del mateix Triadú, per les Festes Populares de Cultura Pompeu Fabra, itinerants (Triadú, 2008: 119).

De Cantonigròs. Com que vostè sap que hi vaig anar, vull fer-li'n un breu comentari, que ja ampliarem, si Déu vol, personalment. Potser ja n'ha

llegit alguna ressenya (*Tele/Estel*) i sap que el Bisbe de Vic, patrocinador d'aquests actes, hi era representat; que presidia el P. Abat de Montserrat, dom Cassià Just, acompanyat pel Prior, dom Maur Boix; de les filles de Pompeu Fabra, el Centenari del qual es commemorava; Badia i Margarit, Aramon i Serra, Francesc de B. Moll, etc., a més d'assistir-hi altres destacats escriptors, literats i més de mil concurrents; al dinar érem prop de 800. La Festa i Concurs, a la vegada, com els anteriors 24 anys, ha estat d'una gran transcendència per a la Llengua Catalana i per a la nova Renaixença que es produeix aquests darrers anys.

No li faig aquesta descripció com a ressenya, sinó per tal de dir-li el suport i la serietat que tingué la Festa, durant la qual es llegiren i es digueren coses realment serioses. Joan Triadú, un autèntic i valent valor de l'actual generació, en recordar els qui han passat per la Festa (Carles Riba, Sagarra, l'Abat Escarré, que hi assistia cada any), al·ludí Mn. Pere Ribot i dedicà un afectuós record al mecenatge del malaguanyat patrici, Sr. Fèlix Millet, a. C. s. L'actual Abat de Montserrat llegí una abrandada adhesió del Pare Escarré, i entre els aplaudiments que vostè pot imaginar-se, va dir, després de la lectura: «L'Abat Escarré sempre serà el nostre Abat».

El tercer destinatari de les missives de Piguillem conservades al CEDOC és Francesc Pujol i Pons, que era «bibliotecari primer» de la Junta Directiva de l'Orfeó Català mentre Piguillem n'era «bibliotecari segon». Les cartes que es conserven, però, són de quan Pujol era director de l'Orfeó Català, càrrec al qual va accedir el 1941, després que es produís el traspàs de Lluís Millet i Pagès, i que va desenvolupar fins que li va sobrevenir la mort, la vigília de Nadal de 1945, només unes setmanes després que l'11 d'octubre d'aquell any el nou governador civil de Barcelona, Bartolomé Barba Hernández, autoritzés l'Orfeó a reprendre les activitats públiques (Roig, 1993: 174-182).

Es tracta de vuit lletres de Piguillem a Pujol, mecanoscrites, amb signatura autògrafa (Fig. 2), datades a Barcelona entre el setembre de 1943 i el de 1945, a

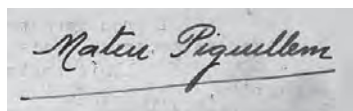

Fig. 2. Signatura de Mateu Piguillem
i Casadejust (Font: CEDOC).

les quals s'afegeix una carta manuscrita de Pujol a Piguillem, datada a Tremp el 13 de setembre de 1944. Les d'aquest darrer any tenen com a motiu destacat les tasques de col·laboració de l'Orfeó Català en l'organització d'un festival benèfic promogut pel Centro Cultural de la Cruz Roja Española, que és l'entitat que apareix en l'encapçalament del programa provisional mecanoscrit, a propòsit del qual Piguillem escriu a Pujol, en la missiva del 5 de setembre de 1944: «He sol·licitat que com si fos un error d'impremta hom suprimeixi un adjectiu que hi ha a l'encapçalament del programa, puix que no cal fer tant llargs els noms». Cal creure que no es referia a «Roja».

Reproduïm uns fragments de la darrera d'aquestes lletres a Pujol escrites per Piguillem, perquè ajuda a formar-se una idea del tarannà d'aquest patriota. La carta, datada a Barcelona el 6 de setembre de 1945, està amarada d'amor pel país: pel seu paisatge, per la seva història, per la seva gent, per les seves tradicions. Sabem que l'estima de Piguillem pel patrimoni històric i arquitectònic venia de lluny. En l'edició del 20 de juny de 1929 del diari *La Publicitat* (any LI, núm. 17.222, p. 6), en què es dona notícia de la reunió celebrada pel comitè de direcció de l'associació Amics de l'Art Vell, llavors tot just creada amb l'objectiu de defensar i restaurar el patrimoni artístic de Catalunya, s'informa de les primeres adhesions, que formen una llista de 26 noms en què Piguillem es troba acompanyat de personalitats tan destacades com Pere Bosch Gimpera, Francesc Cambó, Pere Coromines, Josep Danés, Cèsar Martinell, Francesc Maspons i Anglasesell, Lluís Nicolau d'Olwer, Lluís Plandiura, Mn. Manuel Trens i Ferran Valls i Taverner.

Nosaltres, els de casa, que afortunadament seguim sense novetat, aprofitant les meves vacances ja finides, també hem excursionat (en Fabra em perdoni) per terres gironines, com li vaig escriure des de Girona. Vam visitar llocs magnífics, que m'agradaren i em captivaren fortament, tant per la seva meravellosa visió, com per la seva història i evocacions. Oh! la brava Costa Brava, amb les seves sobiranes bel·leses naturals, la filigrana de viles i pobles i les cisellades cales i platges. L'Empordà i els Pirineus, tota la nostra estimada terra catalana, ¡que bonica és! També ací corprenedores restes d'altres races i de grans civilitzacions. Però, també, com en tants d'altres indrets, quantes lamentables mostres de recents salvatgismes i de barbàrie. A l'interior, arribarem fins a Olot, la de les excel·lents fonts, les muntanyes i l'inspirador paisatge. Per cert que només hi vaig veure un jaiet que portés la barretina musca. Diu que en temps de la primera Dictadura feien pagar

un «duro» de multa als qui la duïen, i ara fa sis anys que no deixen fabricar-ne; Perquè? Si vinguessin uns altres i multessin els que porten boïna, recaptarien una bona quantitat i restaríem en paus.

D'altra banda, aquesta missiva a Pujol, que no va passar pel servei de Correus, sinó que va ser duta en mà per un familiar («Li envio aquesta carta per mitjà del meu cunyat que ha de venir a Tremp»), conté referències a la situació política espanyola, davant de la qual Piguillem es mostra amatent i gosaríem dir que també comprometès, ja que clou les seves reflexions amb un «Hi ha, doncs, feina a fer», abans d'acomiar-se:

I així anem esperant el desenvolupament final de la situació política, cada dia més desconcertant i de solució enigmàtica. Sempre dintre el cercle viciós: Monarquia? República? I quan hi ha alguna d'aquestes fórmules o no n'hi ha cap de les dues, a parlar de la que ha de venir. El suposo assabentat de la Pastoral que ha publicat el Dr. Pla i Daniel.⁷ Es presta a diverses interpretacions i força comentaris. O bé tindrà la seva transcendència, o ha estat el que avui en diuen un globus sonda, que no conduirà a cap lloc pràctic. En el fons, però, demostra que pertocant a la cosa pública, hi ha inestabilitat, preocupació, indecisió, moviments i, com a conseqüència, els seus possibles perills així que hi hagi una distracció o una relliscada. Hi ha molta gent que espera i vol el mal. De propagandes i de rumors, procedents de dintre i de fora, tant com en vulgui. Sembla que les dues forces que estan més equilibrades, quantitativament, són els de la República que han fet una unió amb bascos i catalans i els partidaris de D. Joan, el «Conde de Barcelona», que té tendències democràtiques.

---

7. Enric Pla i Deniel (Barcelona, 1876 - Toledo, 1968), eclesiàstic català que va ser canonge de Barcelona (1912), bisbe d'Àvila (1918) i de Salamanca (1935) —des d'on va acollir amb entusiasme l'aixecament militar—, arquebisbe de Toledo i primat (1941) i, finalment, nomenat cardenal (1946). Piguillem es deu referir a la pastoral que Pla i Deniel va publicar amb motiu de l'acabament de la Segona Guerra Mundial a Europa, el 8 de maig de 1945, apareguda a la revista *Ecclesia* (13 de maig de 1945, núm. 200, p. 5-6), en la qual justificava la no entrada d'Espanya en el conflicte bèl·lic i al·ludia a la necessitat de crear un nou ordre mundial basat en «la justicia y los derechos de la persona», tot extirpant «el espíritu de venganza» (CÁRCEL, 1995: 39-42).

Pel to de les cartes conservades, la relació entre Piguillem i Pujol es pot considerar d'amistat, si més no durant els darrers anys de vida del director de l'Orfeó Català. Diríem, però, que el vincle entre tots dos venia de molt lluny. Segons es relata a la *Revista Musical Catalana* (núm. 324, p. 554-571), el desembre de 1930 hi va haver dos actes d'homenatge a Pujol. El primer, organitzat per l'entitat federativa Germanor dels Orfeons de Catalunya, es va desenvolupar durant el 7 de desembre i va incloure un sopar amb 160 comensals, a l'Hotel Orient de Barcelona, en el transcurs del qual es van llegir diversos parlaments, el darrer a càrrec de Piguillem. El segon acte, que es qualifica com un «homenatge íntim», és un «vermouth d'honor» ofert el 14 de desembre a la seu social de l'Orfeó i hi va haver un únic discurs, pronunciat per Piguillem, del qual es reproduïxen alguns fragments.

No és aquesta l'única vegada que un escrit de Piguillem apareix a la *Revista Musical Catalana*. En la seva condició de membre actiu de l'entitat, Piguillem va incloure alguna col·laboració al butlletí que aquesta publicava, com «Na Emerenciana Wehrle. Un homenatge merescut», apareguda el setembre de 1930 (*RMC*, núm. 321, p. 416-419). Es tracta de la reproducció d'un article publicat inicialment a *La Veu de Catalunya* (any XL, núm. 10.640, p. 5), el 12 de juliol de 1930, amb motiu de l'homenatge a la fundadora de la secció femenina de l'Orfeó Català. Aquest va tenir lloc l'endemà, 13 de juliol, en el marc del gran Festival d'Orfeons celebrat a l'Estadi de l'Exposició de Montjuïc, que va ser construït expressament per a l'Exposició Internacional de Barcelona de 1929, en la qual els orfeons van tenir la participació vedada pel règim dictatorial de Primo de Rivera. Aquest festival es va organitzar, poc després de la caiguda del dictador, com a mostra d'agraïment als intel·lectuals castellans que, en plena dictadura, havien defensat la llengua catalana i les entitats culturals com l'Orfeó Català (Puig, 2019).

La *Revista Musical Catalana* havia estat impulsada per Lluís Millet i Pagès, que el 1891 havia fundat l'Orfeó Català juntament amb Amadeu Vives i Roig, i apareix descrita en el CEDOC com una «publicació pionera en el terreny de la musicografia catalana, sense precedents a Catalunya i a l'Estat espanyol». La riquesa i la qualitat dels continguts, fornits en part per la col·laboració de personalitats catalanes i estrangeres de prestigi reconegut, es veien embolcallats per una presentació acurada. Res a veure amb la modèstia de la revista ciclostilada *Jovenívola*, que va succeir l'anterior butlletí de l'Orfeó Català a partir del juny

de 1955 i en la qual Piguillem, a més d'altres col·laboracions, va inserir el primer espai de divulgació de la normativa de la postguerra.

3. *JOVENÍVOLA*, BUTLLETÍ INTERIOR DE L'ORFEÓ CATALÀ (1955-1960)

Jovenívola és el títol que va rebre el butlletí interior de l'Orfeó Català entre 1955 i 1960, el qual estava escrit íntegrament en la llengua del país. Segons explica Roig (1993: 204), en l'acta de la reunió de la junta d'aquesta entitat celebrada el 9 de maig de 1955 consta que s'hi va llegir «una petició signada per molts cantaires sol·licitant a la Junta que els sigui permesa la publicació d'una revista que es titularia “Jovenívola”, que fóra única i exclusivament escrita per orfeonistes i circularà entre els orfeonistes només». El projecte va tirar endavant i el primer número d'aquest butlletí interior va aparèixer ja el juny de 1955, escrit a màquina sobre paper de mida foli i posteriorment ciclostilat per a obtenir-ne un cert nombre d'exemplars, que es presentaven grapats i coberts per un full d'un to blavós a mode de portada. En aquell primer número, la coberta contenia estrictament el títol de la revista i un dibuix (Fig. 3).

El nom *Jovenívola* prové d'una composició de joventut de Lluís Millet i Pagès, que comença així: «No us allunyeu, il·lusions que m'endolcíreu / la joventut, de la vida tendra flor. / Jo vos ho prec, no us allunyeu». El cofundador de l'Orfeó Català i director vitalici de l'entitat fins a la mort va compondre «Jovenívola» en algun moment de la darrera dècada del segle XIX, quan caminava cap als trenta anys o feia poc que els havia complert. Tot i que la lletra d'aquesta composició té una interpretació directa de tipus individual i psicobiològic —la voluntat de no perdre les il·lusions de la joventut sota el pes del pas dels anys—, és evident que, en ple franquisme, s'oferia fàcilment a una relectura col·lectiva i politicosocial: la voluntat de mantenir, malgrat l'adversitat d'aquell temps, totes les esperances que havien esclatat en el tombant de segle XIX al XX. Esperances per a l'assoliment d'un cert grau de llibertat com a país, gràcies a la recuperació d'institucions polítiques pròpies: primer, per la victòria de Solidaritat Catalana en les eleccions de 1907, que va dur Prat de la Riba a la presidència de la Diputació de Barcelona, des d'on va fundar l'Institut d'Estudis Catalans i va reeixir en la creació de la Mancomunitat de Catalunya (1914-1923), i, després, per la restitució de la Generalitat de Catalunya (1931-1939). I esperances, també, per la consecució d'un floriment cultural impensable en els inicis de la Renaixença,

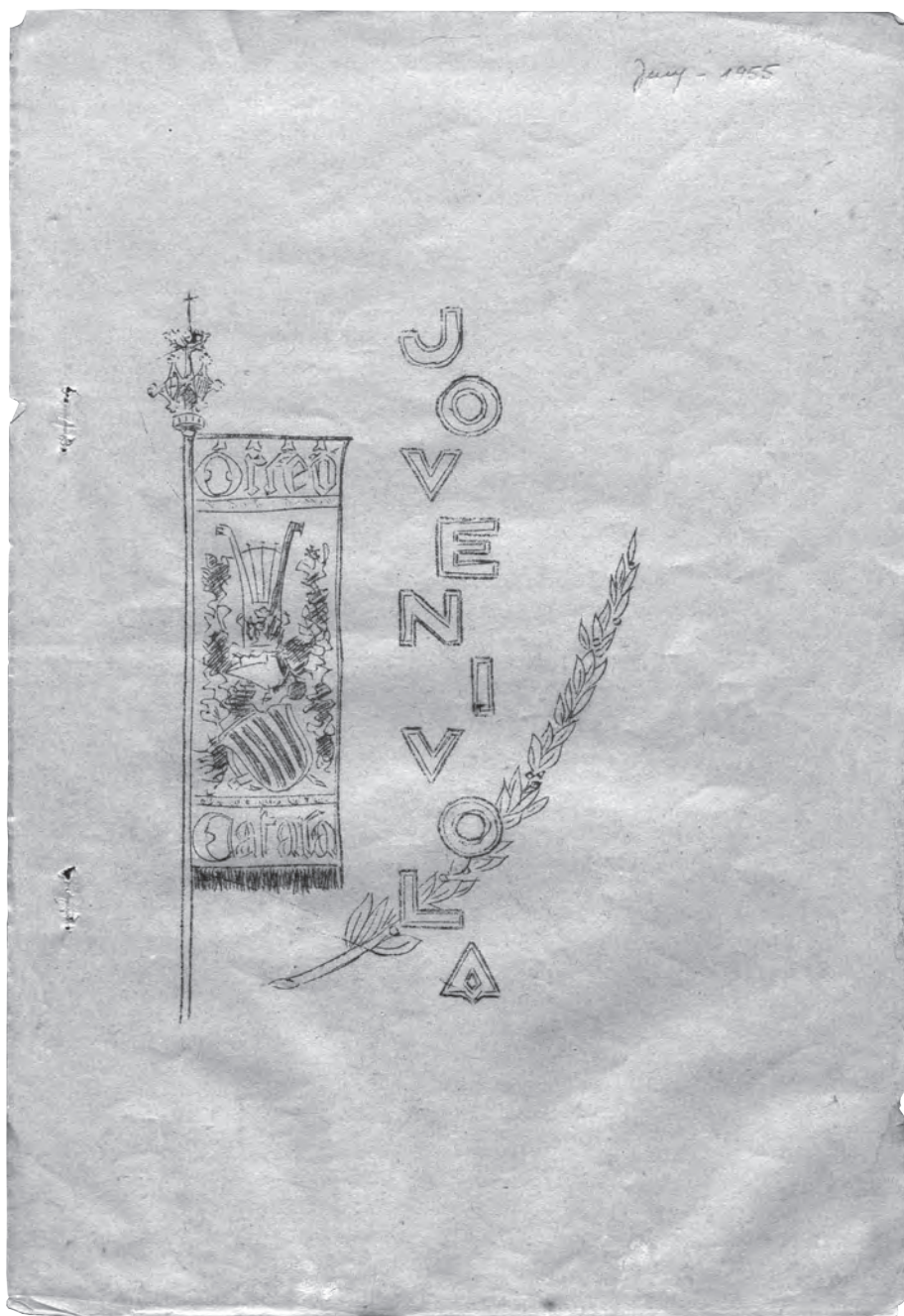

Fig. 3. Portada del primer número de *Jovenívola*, aparegut el juny de 1955, amb el títol de la revista i un dibuix de l'estendard de l'Orfeo Català (Font: CEDOC).

mercès al desenvolupament de totes les arts —literatura, música, pintura, escultura, arquitectura— en el marc dels moviments culturals del Modernisme i el Noucentisme.

Pel que fa a la il·lustració triada per a aquell primer número del butlletí *Jovenívola*, és una reproducció de la senyera de l'Orfeó Català, dissenyada per l'arquitecte modernista Antoni Gallissà. Aquest estendard, que presidia les actuacions dels cors i els acompanyava en els seus desplaçaments, va ser beneït en un acte solemne celebrat a Montserrat l'11 d'octubre de 1896, en el transcurs del qual es va cantar per primera vegada l'himne de l'Orfeó Català, el *Cant de la senyera*, amb música de Lluís Millet i Pagès i lletra de Joan Maragall. En l'anvers del penó hi ha com a motiu central l'escut d'armes de Catalunya, amb les quatre barres, coronat per un elm que remet al passat medieval gloriós i que porta com a cimera decorativa una lira, instrument vinculat al personatge mitològic grec Orfeu, del nom del qual deriva *orfeó* 'societat de cant coral'.

Després de la portada descrita, a la primera pàgina del número inicial de *Jovenívola*, d'aparença ben modesta —atès que una màquina d'escriure d'aquell temps no permetia altra cosa—, hi trobem un editorial, no signat. S'hi expressa la satisfacció d'haver pogut materialitzar la idea de disposar d'un mitjà de comunicació intern de l'Orfeó Català i d'acomplir, doncs, «unes il·lusions que temps enrera gairebé ens semblaven somnis impossibles», alhora que s'hi demana la col·laboració de tots els cantaires per a tirar endavant la revista i aconseguir un «major conviure col·lectiu», gràcies al qual puguin prosperar altres «projectes i realitzacions». Roig (1993: 206), en referir-se a *Jovenívola*, a la qual atribueix una «voluntat pedagògica o culturalitzadora», vincula la revista a l'organització de diversos actes culturals, entre els quals esmenta conferències sobre literatura, cursets de català, concursos literaris i exposicions del llibre català.

Amb aquest format precari, en van sortir 37 números, el darrer dels quals és múltiple i correspon als mesos de maig-juny-juliol de 1959. Deixant de banda l'inicial, els restants van coberts per un full d'un to blavós completament buit, sense títol i habitualment sense il·lustració, encara que, en els números de desembre dels anys 1955, 1956 i 1957, hi ha enganxada una quartilla blanca amb un dibuix multicopiat amb motius nadalencs. En una postal que Piguillem va enviar a qui llavors era director de l'Orfeó Català, Lluís Maria Millet, datada a Santander el 18 d'agost de 1955 (vg. § 2), quan tot just havien sortit, doncs, els dos primers números de *Jovenívola*, trobem una al·lusió a la revista, que revela que Piguillem hi devia estar implicat des del principi. D'altra banda, en el número de

juny de 1957 (p. 367), amb motiu del segon aniversari del butlletí, s'hi inclou un agraïment a Piguillem per «la penosa tasca de corregir de faltes d'ortografia les nostres pàgines», cosa que implica que, a banda de la secció fixa i de les col·laboracions puntuals que hi inseria, també n'era el corrector.

Entre 1955 i 1958 «Jovenívola» era de periodicitat mensual, amb un descans que afectava agost i setembre: en sortien, doncs, deu números per any, amb l'excepció de 1958, en què n'hi va haver un de doble els mesos d'abril-maig, anomalia que es justifica en l'editorial (p. 509) amb unes raons que fan pensar que no devien ser gaires els qui tiraven endavant la revista, cosa que feia difícil compaginar la preparació del butlletí mensual amb la resta d'activitats que ells mateixos organitzaven. El juny de 1958 (p. 535) s'evidencia, ara ja sense subterfugis, que hi ha una manca real de mans que facin feina:

Tres anys de JOVENÍVOLA, conmemorem avui. No són molts, però amics, ja comencen a pesar un xic sobre les nostres espatlles.

No signifiquen aquestes paraules, cansanci, ni desgana, ans al contrari, el nostre entusiasme és més fort cada dia, i ajudant Déu, —i el nostre President— prompte us ho podrem demostrar.

Però, amics, sí dec dir-vos, emparant-me en la intimitat d'aquest acte, que trobem a faltar el vostre ajut. Cada dia es fa més difícil d'obtenir la vostra col·laboració. És que ja ho teniu tot dit?

No sorprèn gaire, doncs, que el 1959 n'apareguessin només cinc números. Els tres primers, de gener-febrer, de març-abril i de maig-juny-juliol, són com tots els anteriors. Els dos darrers, en canvi, de novembre i de desembre, s'ofereixen en un nou format: són de dimensions més reduïdes, perquè els fulls es presenten doblegats formant un plec; duen una portada impresa amb el títol de la revista, el mes i l'any (Fig. 4); la primera pàgina conté una capçalera amb la indicació d'un dipòsit legal (B-14508-B-1959); els títols de les diverses seccions són impresos, encara que els textos continuen sent mecanografiats, i la numeració de les pàgines de cada número és independent. El canvi de format se celebra en l'editorial de novembre de 1959, titulat «Un nou pas», que signa qui llavors era president de l'Orfeó Català, Fèlix Millet i Maristany, financer i mecenes, que aviat es convertiria en cofundador i primer president d'Òmnium Cultural (Manent, 2003).

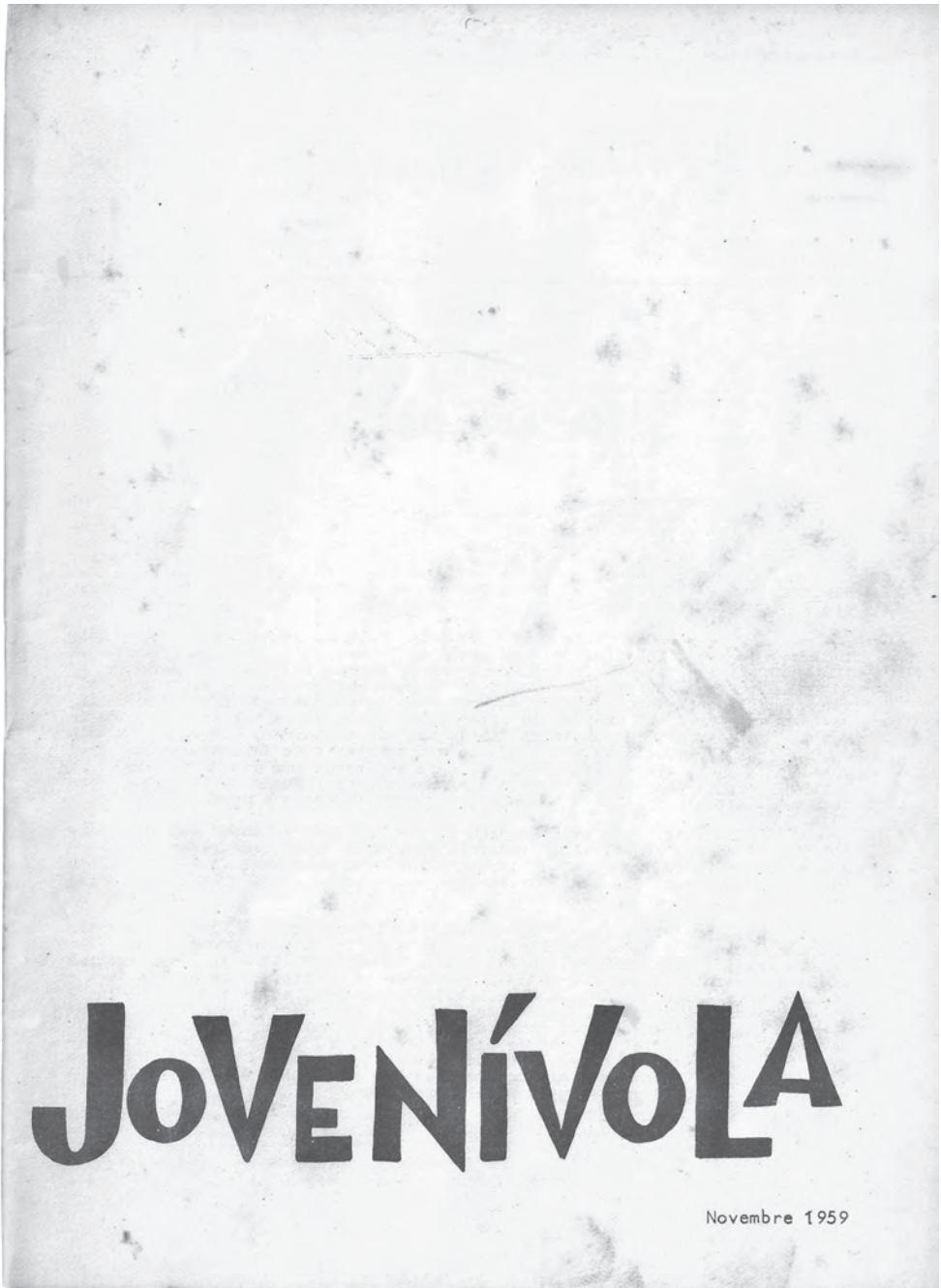

Fig. 4. Portada del número de *Jovenívola* de novembre de 1959, en què s'aprecia el canvi de format respecte dels exemplars anteriors, ciclostilats (Font: CEDOC).

El gener de 1960, el butlletí presenta la novetat que, a la capçalera, s'hi afegeix «Editat a MULTICOP - Barcelona». Aquest és el darrer exemplar de *Jovenívola* que es conserva al CEDOC i que hem pogut consultar. No conté cap referència a l'extinció del butlletí: al contrari, l'editorial, dedicat al poeta Joan Maragall, del qual el 1960 es complia el centenari del naixement, dona a entendre que, darrere d'aquell número de *Jovenívola*, en vindran d'altres. I devia ser així, atès que Roig (1993: 206) explica que van aparèixer sis números d'aquesta segona etapa. Atenent al caràcter mensual del butlletí, això fa pensar que la darrera aparició devia ser l'abril de 1960 i que el maig ja no devia sortir, tot i que abans el mateix Roig (1993: 205) situa l'acabament de la revista el juliol de 1960, cosa possible si no se'n va complir la periodicitat.

Sigui quina sigui la data precisa d'extinció del butlletí, poc abans o poc després del maig de 1960, aquest fet sembla significatiu si tenim en compte que el 19 d'aquell mes es van produir els incidents que es coneixen com *els fets del Palau* (Crexell, 1982). En aquell moment, l'oposició catalanista clandestina se sentia reforçada per la victòria moral que havia representat la destitució com a director de *La Vanguardia*, el febrer de 1960, de Luis Martínez de Galinsoga, motivada pel boicot tenaç a aquest diari arran de l'exclamació «Todos los catalanes son una mierda» que Galinsoga havia proferit, el juny de 1959, a l'església barcelonina de Sant Ildefons, pel fet que s'hi havia emprat el català en la prèdica (Cirici, 2001). Aquell 19 de maig de 1960, l'Orfeó Català celebrava al Palau de la Música un concert d'homenatge a Joan Maragall, amb motiu del centenari del seu naixement, i les autoritats governatives havien prohibit que s'hi interpretés *El cant de la senyera*. Una part del públic, però, mobilitzada per un pamflet que havia circulat uns dies abans amb el títol de «Us presentem el general Franco», escrit per Jordi Pujol i editat per l'impressor Francesc Pizón, va protagonitzar el que avui qualificariem d'acte de desobediència civil i va cantar *El cant de la senyera*. Tot plegat va desembocar en diverses detencions i Pujol i Pizón van ser jutjats per un tribunal militar i van ser condemnats a set i a tres anys de presó, respectivament. Potser la desaparició de *Jovenívola*, entorn del maig de 1960, va ser una conseqüència més dels fets del Palau.

4. LA «SECCIÓ FILOLÒGICA» (1956-1960) DE PIGUILLEM A *JOVENÍVOLA*

La secció amb la qual Piguillem va convertir-se en el pioner de la represa de la divulgació de la normativa als mitjans de comunicació després de la desfeta de la Guerra Civil es va inserir per primer cop a les pàgines de *Jovenívola* en el número de gener de 1956 i, a partir de llavors, va ser una presència constant en el butlletí de l'Orfeó Català, amb només dues absències: el juliol de 1956 i el febrer de 1958, mes en què la revista va treure un número especial dedicat a la commemoració del cinquantè aniversari del Palau de la Música Catalana. El títol amb què Piguillem la va batejar és «Secció filològica». Tot i que es pot justificar d'una manera literal, atès que efectivament es tracta d'una secció de la revista dedicada a qüestions filològiques, resulta evident que cal interpretar-lo com un homenatge a la «Secció filològica» de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC), l'organisme en el qual recau l'autoritat normativa de la llengua catalana des que va ser fundat, el 1907, per iniciativa del president de la Diputació de Barcelona, Enric Prat de la Riba. A partir de la creació, en el si de l'IEC, el 1911, de la «Secció filològica», la tasca de normativització de la llengua no va tenir aturador i, malgrat els entrebancs que va comportar la dictadura de Primo de Rivera (1923-1930), en dues dècades ja s'havia assolit la codificació de la llengua escrita en tots tres vessants: l'ortogràfic, el gramatical i el lèxic.

El desenllaç de la Guerra Civil i la imposició subsegüent de la dictadura franquista van portar l'Institut d'Estudis Catalans a les portes de l'extinció: foragitat de la seva seu, privat de finançament públic, amb alguns dels seus membres morts i d'altres, com Fabra, exiliats. Els qui restaven, però, van recompondre's i van continuar la tasca en la clandestinitat (Balcells; Pujol, 2002: 318-328). Gosar titular «Secció filològica» aquell espai de la revista *Jovenívola* era una manera de fer present la institució en què requeia l'autoritat lingüística i la tasca que havia dut a terme, tan temuda pel franquisme. Cal no oblidar que disposar d'una ortografia unificada, juntament amb una gramàtica i un diccionari normatiu, era el que convertia el català en una llengua moderna apta per a tots els usos, inclosos els més formals, cultes i prestigiosos; o sigui, és el que retornava el català a la categoria de llengua nacional. No debades el primer llibre important que es va poder publicar a Catalunya a la postguerra, les *Obres completes* de Jacint Verdaguer, el 1943, va ser autoritzat pel règim a condició que aparegués en ortografia prefabricada. Com remarca Gallofré (1991: 154-161), «imposar-li l'ús de l'ortografia antiga era una humiliació que tenia més força que la simple

negativa; exigir la utilització de la grafia anterior a la reforma comportava rabellar-se en la derrota de la societat culta catalana i voler-li fer veure que allò que quedava del seu projecte era una caricatura».

En el primer lliurament de la «Secció filològica», de gener de 1956 (p. 104-105), Piguillem, que signava amb una simple «P.», al·ludeix a la responsabilitat que els membres de l'Orfeó Català tenen en la cura de la llengua, pel fet de pertànyer a aquesta institució, i s'hi evidencia que la llengua pròpia es percep com l'essència de la nació catalana, que s'expressa en termes de «raça»:⁸

Celebrem que hagi estat un dels nostres orfeonistes el qui s'ha donat compte de la necessitat de corregir una malura lingüística, dissortadament molt estesa entre els catalans, en general. I és evident que els primers que hem de donar l'exemple, esmenant el nostre lèxic parlat i escrit, som els qui pertanyem a Institucions inspirades i creades sota l'impuls i per al conreu de les essències racials, la més delicada i essencial de les quals és la llengua vernacle. I per això cal conservar-la i utilitzar-la amb la màxima dignitat i puresa, d'acord amb les regles i les orientacions que fixin els Organismes i els gramàtics o filòlegs degudament autoritzats.

Cal fer atenció a les tries lèxiques del text, carregades de connotacions. Així, els errors lingüístics, que s'identifiquen amb les interferències, són considerats metafòricament com una «malura», que és un terme que en propietat designa una malaltia de tipus epidèmic que afecta les plantes i pot provocar-hi estralls, com la fil·loxera, vinguda d'Amèrica, que va anorrear les vinyes pròpies del país durant el darrer quart del segle XIX (Iglésies, 1968). La identificació entre incorrecció lingüística i «barbarisme» fa que l'objectiu anhelat sigui retornar la llengua a «la màxima dignitat i puresa», terme, aquest darrer, de la mateixa família lèxica que el substantiu de verbal «depuració», amb què Fabra anomenava la tasca empresa per ell mateix i per l'Institut d'Estudis Catalans, quan no s'hi referia directament com una obra de «descastellanització». De fet, la primera de les «Converses filològiques» de Fabra, de 18 de novembre de 1919, duia per títol «Per la puresa de la llengua. Els castellanismes» (Fabra, 2010).

8. El concepte de «raça catalana» el va encunyar i el va difondre, en una conferència pronunciada el 14 de març de 1899 a l'Ateneu Barcelonès, el doctor Bartomeu Robert i Yarzabal (IZQUIERDO BALLESTER, 2002).

També Piguillem va triar els castellanismes com a contingut inaugural —i preferent— de la seva secció. Així, entra en matèria amb la definició de *barbarisme*: «Mot o paraula d'un idioma diferent i no admesa oficialment en el nadiu que hom parla».⁹ Tota una declaració d'intencions, que es veu corroborada, butlletí rere butlletí, pels escrits filològics de Piguillem, la gran majoria dels quals s'ocupen de la correcció d'interferències lingüístiques, al més sovint lèxiques, provocades pel contacte forçat amb la llengua castellana. Tanmateix, la secció conté també alguns articles que tracten altres aspectes de llengua no vinculats a la interferència, sobretot cap als darrers números de *Jovenívola* (vegeu la Taula 1, annexa al final de l'article): la separació sil·làbica dels mots, les normes d'accentuació, l'ús de l'apòstrof, la ela geminada, la distinció entre parònims, les combinacions de pronoms febles i la velarització de formes verbals, atès que, com sentència l'autor en el número d'abril-maig de 1958 (p. 521-522), «tan dolent és d'escriure (i dir) “aparato”, en lloc d'*aparell*, com “sapiguer”, en lloc de *saber*».

La següent secció, de febrer de 1956 (p. 119-121), que a diferència de la inaugural inclou un títol («Converses i barbarismes») —cosa que esdevindrà força habitual, tot i que no sistemàtica—, s'estructura a partir d'una sèrie de diàlegs breus entre dos interlocutors, un d'anònim i un altre que podem identificar amb el mateix Piguillem, en els quals el primer comet una errada lingüística, que sempre es tracta d'una interferència lèxica, i el segon el corregeix. Possiblement cal veure en la tria d'aquest mètode alguna cosa que va més enllà d'un simple recurs expositiu adequat per a un text de finalitat didàctica. És una manera de suggerir al lector que el camí cap a la depuració de l'idioma passa per un compromís cívic de tots els membres de la societat, en què cadascú ajudi els altres corregint-los les errades que detecti en les interaccions quotidianes, alhora que rebi de bon grat les rectificacions de les mancances pròpies. Possiblement per aquesta raó les correccions tenen un to desenfadat, com en la mostra següent:

---

9. Més endavant, però, en la secció de febrer de 1957 (p. 305-306), dedicada a la essa sonora, estén el concepte de barbarisme més enllà del lèxic: «Perquè, els barbarismes no consisteixen solament en dir “pedido” en lloc de *comanda* o *encàrrec*, “palillo” en lloc d'*escuradents*, etc., sinó que és barbarisme tot allò que va contra la puresa d'un idioma».

—Molt bé! Vostè ha parlat de casori, i això sempre és un gran «aconteixement».

—Home de Déu, deixeu-vos d'«aconteixements» i fixeu-vos que aquesta expressió és un dels barbarismes més grossos i més estesos. Cal substituir-ho per *esdeveniment*, que vol dir un fet d'alguna importància; o bé per una *efemèride*, un *succés*, un *èxit*, segons els casos.

En el proper número, de març de 1956 (p. 137-138), s'introdueix un nou personatge, Griselda, una noia jove i fadrina que esdevé una interlocutora freqüent en les converses de la «Secció filològica». A partir de gener de 1957 (p. 284-285), entra en escena Miquel, un xicot amb molt d'interès en l'art de pescar, i Piguillem basteix una ficció segons la qual els diàlegs entre ell i els dos joves es produeixen en el marc d'una classe de català que imparteix com a professor. Però no tots els textos inserits en la «Secció filològica» són converses, sinó que de tant en tant se n'hi intercalen alguns que queden al marge d'aquesta ficció escolar, fins que, en entrar al 1959, els personatges de Griselda i Miquel desapareixen i Piguillem passa al format convencional dels articles sobre llengua: explicacions clares i breus acompanyades d'exemples, sovint abundants.

D'altra banda, hi ha tres lliuraments que s'aparten dels continguts habituals de la secció. El d'octubre de 1956 (p. 233) ho fa per a donar notícia de la publicació, per l'editorial Teide, de Barcelona, de la *Gramàtica catalana* pòstuma de Fabra, una de les obres cabdals del Mestre, que va ser prologada, revisada i anotada per Joan Coromines. Semblantment, la secció de gener-febrer de 1959 (p. 633-634) es dedica a una altra novetat bibliogràfica: el *Vocabulari castellà-català abreujat* d'Eduard Artells, dins de la «Col·lecció Popular Barcino». I encara cal esmentar la secció de novembre de 1956 (p. 251-252), en què es presenta una selecció d'obres per a aprendre la llengua catalana, de les quals es remarca que «han estat publicades en aquests últims anys» i «no hi ha cap motiu, doncs, perquè els catalans no puguem aprendre la llengua vernacle i cal, només, que cadascú s'espavili pel seu compte». És una crida a la responsabilitat de l'individu enfront de l'adversitat col·lectiva, adreçada a tots i a cadascun dels catalans. De fet, aquest article bibliogràfic comença amb uns mots en què Piguillem posa en dubte que sigui digne d'anomenar-se català qui no té cura en l'ús de la llengua pròpia. Al costat d'aquesta autoexigència que reclama als seus compatriotes, adopta una actitud de mà estesa cap al col·lectiu immigrant d'origen castellà que s'esforça per incorporar-se a la llengua del país, com es veu en aquest fragment de febrer de 1957 (p. 305-306):

«Com que en la llengua castellana el so de la *s* és sempre fort o sord, esdevé que a una persona de parla castellana, o procedent de castellans, no sempre li és fàcil de pronunciar la nostra *s* sonora. I el que hem de fer és agrair-li que s'esforci a parlar el català». És clar, doncs, que Piguillem era plenament conscient de la transcendència que calia atorgar a l'extensió social de la varietat codificada com a eina de dignificació alhora personal i col·lectiva.

5. CONCLUSIONS

L'arxiver del Palau de la Música Catalana Mateu Piguillem i Casadejust, que el curs 1935-1936 fou deixeble de Fabra a la Càtedra Superior de Català i va ser inscrit en el Cens de Professors de Català de la Generalitat republicana, mereix ser tingut en consideració entre l'estol de divulgadors de la normativa que han conreat i conreen aquest gènere des de tota mena de mitjans de comunicació escrits i audiovisuals. La rellevància de Piguillem es deu, fonamentalment, al moment històric en què va escriure les seves lliçons de català, entre 1956 i 1960, en ple franquisme, i al fet que sembla que fou el pioner en la represa de la divulgació de la normativa de la llengua catalana a la premsa després de la desfeta de la Guerra Civil.

La seva aportació va produir-se des d'una plataforma certament modesta, el butlletí interior de l'Orfeó Català, la revista *Jovenívola*, que entre juny de 1955 i maig-juny-juliol de 1959 va circular ciclostilada entre els membres de l'entitat, i de la qual encara en van sortir alguns números més en un nou format —amb la capçalera impresa i un dipòsit legal— entre novembre de 1959 i una data propera als fets del Palau, esdevinguts el 19 de maig de 1960. A través de la difusió d'aspectes de la normativa ortogràfica, gramatical i lèxica de la llengua catalana, llavors relegada al clos familiar i fortament sotmesa a la interferència lingüística d'origen castellà, la «Secció filològica» de Piguillem pretenia complir una certa missió de suplència en la transmissió d'uns continguts que havien estat bandejats del sistema educatiu per la dictadura franquista. Aquesta tasca s'acompanyava de la crida a la responsabilitat individual de tots i cadascun dels catalans per a fer front a l'adversitat col·lectiva, i s'adreçava amb un èmfasi especial als qui, pel fet de pertànyer a una institució com l'Orfeó Català, profundament incardinada en els valors i les tradicions de la terra, s'esperava que mostressin una major voluntat de dignificació de la llengua pròpia, entesa com la més fonamental essència de la nació catalana.

BIBLIOGRAFIA

- BALCELLS, Albert; PUJOL, Enric (2002). *Història de l'Institut d'Estudis Catalans. Volum I. 1907-1942*. Barcelona: IEC.
- BENET, Josep (1995). *L'intent franquista de genocidi cultural contra Catalunya*. Barcelona: PAM.
- CÁRCEL ORTÍ, Vicente (1995). «Los obispos españoles tras la Segunda Guerra Mundial: actitud ante el referéndum de 1947». *Anuario de Historia de la Iglesia*, núm. 4, p. 39-77.
- CASALS GRANÉ, Ester (1998). *Anàlisi axiològica dels Diaris de l'Escola d'Estiu Rosa Sensat (1969/1979)*. Tesi doctoral defensada a la Universitat de Barcelona el 2 de febrer de 1998. Accessible a: <http://hdl.handle.net/10803/2927>
- CASALS I MARTORELL, Daniel. «Tradició en l'extensió social de la llengua des dels mèdia». A: CASALS, Daniel; MASSANELL, Mar, i SEGARRA, Mila [ed.] (2018). *L'extensió social de la normativa als mitjans de comunicació*. Barcelona: PAM, p. 27-32.
- CIRICI, Enric (2001). *La generació dels Fets del Palau*. El Prat de Llobregat: Rúbrica.
- CREXELL, Joan (1982²). *Els fets del Palau i el consell de guerra a Jordi Pujol*. Barcelona: la Magrana.
- ESCRIBANO RIERA, Daniel (2015). *Anàlisi sociològica del règim d'oficialitat lingüística al domini territorial meridional de la llengua catalana durant la Segona República espanyola (1931-1938)*. Tesi doctoral defensada a la Universitat de Barcelona el 13 de març de 2015. Accessible a: <http://hdl.handle.net/10803/293039>
- FABRA, Pompeu (1918). *Gramàtica catalana*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- (1932). *Diccionari general de la llengua catalana*. Barcelona: Llibreria Catalònia.
- (2010). *Converses filològiques*. A: *Obres completes*. Direcció de Jordi Mir i Joan Solà. Vol. 7. Barcelona: IEC - Proa - Edicions 62 - Edicions 3 i 4 - Moll.
- FARRÉ, Joaquim *et al.* (2005). *Dies i camins. 40 Escoles d'Estiu de Rosa Sensat*. Barcelona: Associació de Mestres Rosa Sensat.
- GALLOFRÉ I VIRGILI, Maria Josepa (1991). *L'edició catalana i la censura franquista (1939-1951)*. Barcelona: PAM.
- GUAL, Ramon; MALUQUER, Joan [ed.] (2008). *1968-2008: 40 anys d'Universitat Catalana d'Estiu a Prada*. Codalet: Terra Nostra - Institut Català de Recer-

- ques en Ciències Socials. Universitat de Perpinyà («Biblioteca de Catalunya Nord», IX).
- IGLÉSIES, Josep (1968). *La crisi agrària de 1879/1900: la fil·loxera a Catalunya*. Barcelona: Edicions 62.
- INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS (1913). *Normes ortogràfiques*. Barcelona.
- INSTITUT DE LA LLENGUA CATALANA (1917). *Diccionari ortogràfic: precedit d'una exposició de l'ortografia catalana segons el sistema de l'I. d'E. C. / redactat sota la direcció de P. Fabra*. Barcelona: IEC.
- IZQUIERDO BALLESTER, Santiago (2002). *El doctor Robert (1842-1902). Medicina i compromís polític*. Barcelona: Proa.
- JORDANA I CARRERES, Georgina. «La llengua catalana des de *L'Opinió*: C. A. Jordana». A: CASALS, Daniel; MASSANELL, Mar, i SEGARRA, Mila [ed.] (2018). *L'extensió social de la normativa als mitjans de comunicació*. Barcelona: PAM, p. 47-61.
- MANENT, Albert (2003). *Fèlix Millet i Maristany. Líder cristià, financer, mecenes catalanista*. Barcelona: Proa.
- MIR, Jordi (2006). «El Cens de Professors de Català». *Llengua Nacional*, núm. 54, p. 29-32.
- MORAN GIMENO, Neus (2018). *El CADCI. Guerra i memòria espoliada (1936-1939)*. Tesi doctoral defensada a la Universitat de Barcelona el 4 de desembre de 2018. Accessible a: <http://hdl.handle.net/2445/133071>
- MURGADES, Josep (2018). «Fabra o el filòleg divulgatiu via *La Publicitat*: les "Converses filològiques"». *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, núm. XXIX, p. 93-108.
- PUIG ORTIZ, Xavier (2019). *Tradició i creació. 150 anys de música coral catalana. Breu història —didàctica i informal— del cant coral a Catalunya*. Accessible a: https://www.palaumusica.cat/fulleto-150-anys-de-musica-coral-catalana_748122.pdf
- ROIG ROSICH, Josep M. (1993). *Història de l'Orfeó Català. Moments cabdals del seu passat*. Barcelona: PAM.
- SOLÀ, Joan (1977). *Del català incorrecte al català correcte. Història dels criteris de correcció lingüística*. Barcelona: Edicions 62.
- TRIADÚ, Joan (2008). *Memòries d'un segle d'or*. Barcelona: Proa.
- VILA-ABADAL, Jordi (1998). *L'abat d'un poble: Aureli M. Escarré*. Barcelona: Meditèrrània.

ANNEX

Taula 1. Continguts de la «Secció filològica» publicada per Mateu Piguillem a *Jovenívola*.

Número	Pàgines	[Títol (si n'hi ha)] Contingut
gener 1956	104-105	[---] Presentació. Definició de barbarisme. Llista de barbarismes lèxics freqüents acompanyats de la correcció corresponent.
febrer 1956	119-121	[Converses i barbarismes] Correcció d'interferències lèxiques.
març 1956	137-138	[Converses i barbarismes] Correcció d'interferències lèxiques.
abril 1956	156-158	[Converses i barbarismes] Correcció d'interferències lèxiques. Correcció de la salutació «vora nit!» (per dissimilació de <i>bona nit</i> !).
maig 1956	172	[Atenció als verbs!] Correcció d'interferències lèxiques. Malgrat el títol, no parla de verbs (ho farà en el proper article).
juny 1956	195-196	[Formes verbals defectuoses. Infinitius] Els infinitius en <i>-èixer</i> : casos correctes i formes incorrectes creades sobre el model dels verbs castellans en <i>-ecer</i> . Accent greu i agut sobre la vocal <i>e</i> .
octubre 1956	233	[---] Notícia de la publicació de la <i>Gramàtica catalana</i> pòstuma de Fabra (Barcelona: Teide, 1956). Algunes dades biogràfiques de Fabra.
novembre 1956	251-252	[---] Llista d'obres recomanades per a l'aprenentatge de la llengua catalana.
desembre 1956	268-269	[---] Correcció de l'ús causal de <i>doncs</i> .
gener 1957	284-285	[---] Correcció de castellanismes lèxics. Tracta la traducció de «sereno» com «una qüestió no concretada encara».
febrer 1957	305-306	[«Parlant de tot»] La sonorització de la <i>essa</i> final de paraula davant de mot començat per vocal. Mots amb <i>essa</i> sorda que es pronuncien erròniament amb <i>essa</i> sonora i mots amb <i>essa</i> sonora que es pronuncien erròniament amb <i>essa</i> sorda.

LA REPRESA DE LA DIVULGACIÓ DE LA PRESCRIPCIÓ LINGÜÍSTICA DURANT
EL FRANQUISME

Número	Pàgines	[Títol (si n'hi ha)] Contingut
març 1957	322-324	[---] Correcció de la perífrasi deòntica <i>tenir que</i> + infinitiu per <i>haver de</i> + infinitiu i de l'interrogatiu <i>quin</i> usat com a relatiu equivalent a <i>del qual</i> . Correcció d'un grapat més de barbarismes.
abril 1957	339-340	[«Primavera i ortografia»] La separació sil·làbica. El tall de mots a fi de ratlla.
maig 1957	353-355	[«Ortografia (Continuació)»] Diftongs creixents i decreixents. Divisió de mots que contenen un prefix.
juny 1957	368-370	[«Diverses i l'accent gràfic»] Correcció de la pronúncia «istiu», de «veraneig» i de «porvenir». Regles d'accentuació gràfica. Accent greu i agut. Llista de mots amb accent diacrític.
juliol 1957	387-390	[«Guia sobre els accents greu i agut»] Distribució dels accents greu i agut. Posició de l'accent en alguns mots en què difereix del castellà.
octubre 1957	402-404	[«Sr. D.» i «Sr. En.»] Correcció dels tractaments «Sr. D.» i «Sr. En.».
novembre 1957	416-418	[«Barbarismes»] Correcció de barbarismes lèxics.
desembre 1957	436-437	[«L'apòstrof»] Normes d'apostrofació.
gener 1958	446-448	[«La doble l»] Diferència entre mots hereditaris i mots erudits. La ela geminada. Llista de mots que s'escriuen amb <i>ll</i> .
març 1958	505-507	[«Barbarismes»] Correcció d'interferències lèxiques. Contra la inserció de citacions, frases cèlebres i refranys en castellà en converses en català. Llista de locucions castellanes amb les equivalències catalanes.
abril-maig 1958	521-522	[«Formes verbals defectuoses»] Correcció d'infinitius i de gerundis velaritzats.
juny 1958	538-540	[«Barbarismes»] Correcció d'interferències lèxiques.
juliol 1958	557-559	[«Discrepàncies en els mots»] Correcció d'interferències lèxiques. Esmena d'un error que s'havia escapolit en la lliçó anterior: «aclarar» per <i>aclarir</i> . Llista de barbarismes lèxics.

Número	Pàgines	[Títol (si n'hi ha)] Contingut
octubre 1958	572-573	[«Després de les vacances»] Correcció d'interferències lèxiques.
novembre 1958	588-589	[«Els verbs <i>plaure</i> , <i>complaure</i> , <i>desplaure</i> »] Correcció de formes incorrectes dels verbs <i>plaure</i> , <i>complaure</i> i <i>desplaure</i> . Insinua que estaria a favor d'admetre el <i>lo</i> abstractiu.
desembre 1958	605-607	[«Cal parlar amb elegància»] Contra les expressions vulgars, especialment les que estan de moda vingudes a través del castellà. Contra els renecs i les blasfèmies.
gener-febrer 1959	633-634	[«Un nou Vocabulari»] Notícia de la publicació del <i>Vocabulari castellà-català abreujat</i> d'Eduard Artells a la «Col·lecció Popular Barcino».
març-abril 1959	663	[«Dels verbs»] Conjugació del verb <i>saber</i> .
maig-juny-juliol 1959	682	[«Ús correcte de paraules»] Llista de mots que presenten dificultats ortogràfiques, acompanyats de definicions breus, d'exemples d'ús o de paraules de la mateixa família, i correcció d'alguns castellanismes.
novembre 1959	23-24	[«Homònims i mots de fàcil confusió»] Definició d'homònim. Llista d'homònims i de mots de fàcil confusió amb un exemple d'ús de cadascun.
desembre 1959	33-34	[«Ús correcte de prenom [sic] febles»] ¹⁰ Els pronoms febles de datiu en singular (<i>li</i>) i en plural (<i>els</i> , <i>-los</i> , <i>'ls</i>). La variant no normativa de datiu plural <i>els hi</i> .
gener 1960	28-29	[«Ús correcte de pronoms febles»] Les combinacions d'un pronom acusatiu de tercera persona, neutre o partitiu (<i>el</i> , <i>la</i> , <i>els</i> , <i>les</i> , <i>ho</i> , <i>en</i>) i d'un pronom datiu de 3a persona (<i>li</i> , <i>els</i>).

10. En el text mecanografiat s'anomenen *pronoms febles*; *preloms* és una errata del títol imprès.